

ІСТОРИЧНІ УРОКИ ТРАГІЧНИХ ПОДІЙ ВЕРЕСНЯ 2001 РОКУ У США

На основі аналізу широкого кола джерел розкриваються загрози міжнародного тероризму, неспроможність американської системи національної безпеки попередити терористичні акти, мова йде про історичні уроки з тих подій, які покликані враховувати у своїй подальшій діяльності уряди, народи світу в ім'я збереження миру і надійної безпеки, протистояння тероризмові.

Ключові слова: міжнародний тероризм, національна безпека, збройні сили, служба безпеки, правоохоронні органи.

На основе анализа широкого круга источников раскрываются угрозы международного терроризма, неспособность американской системы национальной безопасности предупредить террористические акты, речь идет об исторических уроках тех событий, которые обязаны учитывать в своей дальнейшей деятельности правительства, народы мира во имя сохранения мира и надежной безопасности, противостояния терроризму.

Ключевые слова: международный терроризм, национальная безопасность, вооруженные силы, служба безопасности, правоохранительные органы.

The article is based on the analysis of the wide range of sources which are connected to the international terrorism threat development, American security system inability to forecast horrible terrorist acts which frightened the whole world. The history lessons caused by those tragically events have to be considered in the further government activity to save the peace and security to resist the terrorism.

Key words: the international terrorism, national security, the armed forces, the service of security, the representatives of justice.

Боротьба проти загроз, які протягом останніх років постійно створює міжнародний тероризм, стала надзвичайно актуальною для абсолютної більшості країн світу. Державні діячі всіх рангів, широка громадськість б'ють на сполох, оскільки все відчутніше спостерігається безсилля, беспорядність діючої влади попередити акти тероризму, насильства,

---

Луньков Артур Володимирович, кандидат історичних наук, начальник факультету, Львівський ордена Червоної Зірки інститут Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Національного університету “Львівська політехніка”, м. Львів.

вандалізму, до яких удаються екстремістські злочинні формування у США, Європі, країнах Азії, Африки, Латинської Америки. Ці злочини позбавляють життя тисячі невинних людей, руйнують культові споруди, культурно-мистецькі заклади, пам'ятки історії, промислові, житлові об'єкти. Але найстрашніше – це те, що тероризм породжує страх, панічні настрої, непевність людей у спроможності влади зберегти життя, спокій, безпеку цього і наступних поколінь.

Природно, що повсюдно зростає намагання збагнути, дослідити істинні причини, що породжують міжнародний тероризм, його людиноненависницьку сутність, прагнення до злочинного насильства, масових вбивств, руйнувань, які мають аналоги хіба що в жахливій практиці фашизму. Що це – прагнення відновити практику фашистських нелюдів, породження релігійного фанатизму, мусульманського фундаменталізму, націоналістичного екстремізму, чи, можливо, це спонтанна реакція найзнедоленіших, найбідніших прошарків населення на свою повну соціальну незахищеність, безправ'я на тлі невеличкого прошарку населення, яке за рахунок злочинної корупції, хабарництва, злодійства чи інших проявів соціальної несправедливості будують своє розкішне життя, повністю ігноруючи потреби бідних і знедолених людей? Правда, це може бути і виявлення відсутності професіоналізму, дієздатності каральних, правоохоронних органів у боротьбі зі злочинними терористичними угрупованнями, певними прошарками, схильними до кримінальних правопорушень.

Міжнародна атмосфера на початку XXI століття була отруєна трагічними подіями у США, котрі засвідчили наявність смертельної загрози людству, яку несе міжнародний тероризм. Події у США були непоодиноким явищем. Не менш кровопролитними виявилися конфліктні ситуації, спровоковані міжнародним тероризмом або силами, зацікавленими в його деструктивних діях, в Іраку, на Близькому Сході, теренах колишньої Югославії, Афганістані, Лівані, Сомалі та ін. На події, що підривають мир і спокій на Землі, гостро реагували ООН, ОБСЄ, Рада Європи, НАТО, журналісти, наукова громадськість –

політологи, філософи, історики, соціологи, психологи. З'явилися постійні рубрики на телебаченні, опубліковано низку ґрунтовних праць, в яких досліджуються витоки тероризму, його міжнародні об'єднання, засади тактики, диверсійних підривних дій. Пошлемося на праці В. Золотухіна [1], О. Гуржія, В. Маслова, В. Макарова [2], Л. Ємельяненка [4], І. Воробйова, В. Кисельова [5], В. Матяша [10] та ін. У цих та інших працях багато уваги приділяється дослідженню витоків, особливості дій міжнародного тероризму в сучасних умовах, умовам його подолання.

Автор ставить за мету на основі аналізу стратегічних провалів системи національної безпеки у США в 2001 р. висловити своє бачення необхідних заходів щодо попередження, подолання небезпек міжнародного тероризму.

Трагічні події, що сталися у США, змусили людство із жахом сприйняти цілком нову геополітичну реалію – смертельну загрозу міжнародного тероризму. Пригадаємо, що у вересні 2001 р. у США група мусульман-смертників вчинила жорстокий великомасштабний злочин – зруйнувала у Нью-Йорку гігантські вежі Всесвітнього торгового центру. Під уламками хмарочосів загинуло близько шести тисяч осіб. Матеріальні збитки сягнули майже 95 млрд. доларів. Такого масштабного кровопролитного терористичного акту світ ще не знав.

Перед усією людською цивілізацією постала реальна загроза в обличчі міжнародного тероризму, який відверто зазіхнув на здобутки цивілізації, демократії, благополуччя людей, незалежно від їх раси, освіти, віку чи роду занять. Стало зрозумілим, що старими методами, вузьким знанням нових реалій у світі, безпорадними діями служб безпеки, збройних сил, правоохоронних органів терористичні злочинні угруповання не зупинити, не забезпечити спокій і безпеку громадян.

Перед політиками, журналістами, науковцями постала низка невідкладних завдань, насамперед з'ясувати, як в умовах ліквідації тоталітарних, фашистських режимів, повсюдного відновлення

демократії виникли загрози міжнародного тероризму, спалахи жорстокості, людиноненависницької психології. Що та які сили надихають тероризм? Чому численні служби безпеки, розвідки, збройні сили виявляються безсилими у боротьбі з терористичними угрупованнями, які швидко поширюють свій вплив на молодь, релігійних фанатів, спекують на розпалюванні мусульманського фундаменталізму?

Глибинне пізнання причин, об'єктивно чи суб'єктивно діючих факторів, що спонукають до жорстоких, кривавих терористичних актів, має і наукове, і значно більше практичне значення в ім'я створення надійної системи національної безпеки, гарантування прав і свобод громадян. Спроба уважніше, без упереджень, проаналізувати процес створення і функціонування системи національної безпеки у США, причини її неспроможності попередити масштабні терористичні акти може суттєво вплинути на вироблення ефективних антитерористичних заходів, зокрема в Європі.

Перш за все відзначимо, що американське суспільство дуже повільно приходило до тями після шокового удару терористів. Повністю провальними виявились ілюзії, які протягом десятиріч формували суспільну психологію про нібито абсолютну перевагу Америки над світом, упевненість в її безкарності за скоєні злочини, непохитному благополуччі. Парадокс полягав у тому, що найбагатша, наймогутніша держава у світі, створивши сучасну систему національної безпеки, витрачаючи багатомільярдні кошти на реформування своїх збройних сил, маючи досконалу машину розвідки і контррозвідки – ЦРУ, ФБР та ін., – виявилася беззахисною, безпорадною, розгубленою перед зухвалим ворогом.

Політичні аналітики дійшли висновку, що терористи, атакуючи престижні об'єкти в США, намагалися помститися Америці за її безмірну пихатість, зневагу до бідних, знедолених, агресивну нестерпність до мусульманського світу, брутальне загарбання родовищ нафти, газу, покладів урану. Проте, події вересня 2001 р. у США змусили політологів зробити більш узагальнені висновки.

Зауважено, що нові геополітичні реалії лише поглиблюють катастрофічні розриви між найбагатшою країною у світі – Сполученими Штатами Америки, низкою інших розвинутих країн – Великобританією, Японією, ФРН, Францією, Канадою та ін., які разом складають приблизно одну десяту людства і, з другого боку, – іншою, значно більшою частиною людства, де панує злиденність, голод, антидемократичні політичні режими з повним безправ'ям людей. Більшість з них становлять мусульмани. Додалися конфлікти на ґрунті міжнаціональному, міжрегіональному, взаємні територіальні претензії, мусульманський фундаменталізм. Ці обставини швидко використали певні політичні сили, зацікавлені у нагнітанні страху, паніки, зневіри у здатність влади налагодити мирне, спокійне життя на Землі.

Вражають дані про зростаючі масштаби терористичної діяльності у світі. За оцінкою російського Національного антикримінального і антитерористичного фонду О. Нечипоренка, у 2004 р. всесвітня терористична мережа нараховувала 564 організації: 142 – в Африці, 99 – у Південно-Східній Азії, 90 – у Латинській Америці, 89 – на Близькому і Середньому Сході, 79 – у Західній Європі, 28 – в Індії, 20 – у Росії, 11 – у США і решта – в інших регіонах світу. Підраховано, що постійно наростали масштаби терористичних актів. За 23 роки до початку відліку (1968–1991 рр.) відбулося 6851 терористичних акцій (загинуло 5683 і поранено 15462 особи). За 9 наступних років (1992–2000 рр.) було здійснено 2054 терористичних актів (загинуло 2547 і поранено 20555 осіб). З 2001 по 2003 рік відбулося всього 660 атак терористів (загинуло 4346 і поранено 4004 особи) [1, 141]. Спостерігалось зрощення терористичних угруповань, застосування більш жорстоких методів боротьби.

Факти свідчать про те, що останнім часом почастишали масштабні терористичні акти, які ціною ретельно підготовлених вибухів у будинках, масштабного вбивства невинних людей намагаються загострити внутрішньополітичну ситуацію,

ускладнити відносини з країнами-сусідами, посяти серед населення паніку, підірвати довіру громадян до влади, доказати її неспроможність захистити спокій, безпеку громадян. Неупереджені спостерігачі привертають увагу до зростаючого масштабу насильства, жорстокості терористів в Іраку, Індії, Пакистані, Афганістані, Палестині, Косово, Сомалі. Чим приваблюють ці країни міжнародний тероризм?

Передусім це країни, в яких домінуючі позиції займають мусульманські екстремісти, це регіони, де йде запекла боротьба за контроль над нафтогазовими родовищами, морськими транспортними мережами, процвітає розбій, піратська сваволя, інтенсивно здійснюється торгівля наркотиками, зброєю, людьми. Крім того, у країнах цих регіонів довгі роки тривають криваві зіткнення на ниві територіальних, родоплемих, національних, міжрелігійних розбіжностей.

Обмірковуючи і визначаючи ефективні шляхи подолання тероризму як небезпечного суспільно-політичного явища, доцільно уважно вивчити вже накопичений людством досвід боротьби з ним. У даному випадку слід привернути увагу до гіркого досвіду США, які, маючи багатогалузеву систему національної безпеки, витрачаючи багатомільярдні кошти на утримання, удосконалення служб розвідки і контррозвідки, припустилися скандальних прорахунків, що коштувало життя багатьом тисячам людей, завдало величезних матеріальних збитків.

У середині 90-х років минулого століття у США головним центром координації зусиль у галузі боротьби з тероризмом була Рада національної безпеки. Антитерористичним багатоваріантним плануванням займалось 26 міністерств і відомств. Фактично ця робота в країні була покладена на Федеральне бюро розслідування (ФБР), а поза межами країни – на Управління по боротьбі з тероризмом Держдепартаменту і Центральне розвідувальне управління (ЦРУ). В роки “холодної війни” ці служби, створений ними потужний пропагандистський апарат, засоби масової інформації, численна агентура вели велику, інтенсивну, широкомасштабну антирадянську, антикомуністичну пропаганду. Після

розпаду СРСР та Організації Варшавського Договору увага американських спецслужб була зосереджена на боротьбі з торгівлею наркотиками, загрозою розповсюдження зброї масового ураження, локалізацією місцевих, регіональних воєнних конфліктів, хоча традиційно приверталася увага до “неблагополучних” країн колишнього СРСР, країн Східної і Центральної Європи, в тому числі й України.

Після розпаду СРСР та Організації Варшавського Договору політичне керівництво США переорієнтувало стратегію національної безпеки. У програмному документі, прийнятому в 1999 р., “Стратегія національної безпеки США у новому столітті” підкреслювалося: “Щоб захистити найбільш важливу інформацію, яка стосується національної безпеки, ми повинні бути здатними ефективно протидіяти іноземним розвідкам за допомогою енергійних дій контррозвідки, розроблення всеосяжних програм убезпечення і постійного спостереження за намірами і об’єктами нагляду іноземних розвідувальних центрів” [3, 3]. Як бачимо, відсутня будь-яка згадка про загрози з боку тероризму.

Другою, не менш важливою, складовою системи національної безпеки США є Федеральне бюро розслідування (ФБР). Наприкінці минулого століття у ФБР працювало 22 тис. співробітників, а його річний бюджет становив майже 2,2 млрд. доларів. ФБР було провідною державною структурою по боротьбі з тероризмом у країні. Воно відповідало за відвертання терористичних актів, викриття й арешт терористів, здійснення розслідувань по карних справах, які пов’язані з тероризмом. Було прийнято низку важливих законів, які полегшували діяльність ФБР у боротьбі з тероризмом. У 1984 р. після вибуху у Міжнародному торговельному центрі в Нью-Йорку Конгрес США ухвалив пакет законів, спрямованих проти тероризму, зокрема у квітні 1996 р. був прийнятий закон “Про тероризм і застосування смертної кари”.

У США існують деякі інші державні структури, покликані вести боротьбу проти тероризму, зокрема у Держдепартаменті існує Управління по боротьбі з

тероризмом, яке, крім іншого, спрямовує діяльність зі знешкодження наркобізнесу.

За свідченням преси, ще в середині 90-х років минулого століття всі американські експерти і політологи прогнозували на близьку перспективу зростання можливості використання терористичних актів з метою тиску на офіційний Вашингтон, можливості використання у цих цілях зброї масового знищення – радіоактивної, хімічної або біологічної. Відповідно до загрозливих прогнозів були розроблені плани посилення протидії тероризму, зокрема у травні 1998 р. американський президент ухвалив одразу дві нових директиви у сфері антитерористичної діяльності. Однак навіть деякі представники американської адміністрації вважали, що розроблена система антитерористичної боротьби далека від досконалості, вона громіздка, відсутній єдиний центр із координації заходів протидії тероризму, що призводить до дублювання дій, неефективних витрат.

З часом основна ставка була зроблена на проведення превентивних заходів, попередження терористичних акцій. Проте всі ці акції, як показав трагічний досвід вересня 2001 р., виявилися малоефективними. Терористичні дії були чітко спланованими, добре підготовленими, спрямованими на знищення чи зруйнування символів величі Америки. Розгалужена система національної безпеки, надія на невсипущу діяльність органів ФБР та інших спецслужб виявили свою безсилість і безпорадність. Крім всього іншого, позначилась абсолютна невідповідність людського фактора – безпечність, надія на владу, стражів порядку, віра у вічне безхмарне майбутнє Америки, а також відсутність достатньої пильності, професіоналізму у тих, хто був зобов'язаний попередити трагічні події.

Як відреагувало американське суспільство на злочинний удар? Після першого шоку наступила поступова стабілізація психологічного стану, тверезе осмислення причин трагедії. Серед невідкладних запобіжних заходів слід відзначити ухвалу Конгресу “Про національну стратегію внутрішньої безпеки”, яка передбачала конкретні дії щодо запобігання

терористичним атакам на території США, зробити країну менш уразливою до тероризму, у випадку атак – звести до мінімуму збитки і домогтися швидкого здійснення відновлюваних заходів. Відзначалося, що критично важливими для внутрішнього убезпечення є розвідка і превентивні заходи, безпека кордонів і транспорту, боротьба з операціями терористів усередині США, захист важливої інфраструктури і ключових об'єктів, захист від загроз катастрофічних масштабів, готовність і відповідні заходи у надзвичайних ситуаціях.

Наприкінці серпня 2004 р. президент США Дж. Буш видав розпорядження щодо посилення протидії світовому тероризму. У США почав діяти Національний контртерористичний центр. Його основною метою було забезпечення консолідації зусиль усіх федеральних відомств в антитерористичній діяльності, включаючи аспекти дипломатичні, фінансові, військові, розвідувальні, юридичні, внутрішньої безпеки. Центр акумулював дані інформаційного, аналітичного характеру. Нове політичне керівництво США (президент Б. Обама) висловилося за реалізацію комплексних програм протидії міжнародному тероризмові. Це дозволить виявляти і затримувати терористів і ліквідувати злочинні групи в США, розкривати і знищувати їх таємні притулки.

Таким чином, проблема боротьби проти міжнародного тероризму набирає глобального характеру. Злочинні угруповання удосконалюють форми і способи дій, використовують останні досягнення науки і техніки, концентрують величезні кошти, контролюють наркобізнес, торгівлю зброєю, поширюють практику захоплення заручників.

Трагічні терористичні реалії минулих років вимагають невідкладних зусиль усього прогресивного людства в ім'я оздоровлення міжнародного клімату, попередження будь-яких конфліктних ситуацій, знешкодження терористичних угруповань. Це непросте завдання потребує:

– по-перше, удосконалення, модернізації діяльності силових, карних, правоохоронних органів, які мають

здійснювати профілактичні заходи щодо можливих терористичних акцій, забезпечувати спокій громадян;

– по-друге, зосереджувати зусилля на оздоровленні соціального середовища, яке потенціально породжує злочинні, терористичні угруповання, винайти шляхи для подолання бідності, знедоленості тих прошарків населення, з яких виходять злочинці, терористи, наркомани тощо;

– по-третє, на основі наукового аналізу необхідно виявляти зони можливого ризику, процеси, здатні породжувати конфлікти, масове невдоволення, на яких паразитують злочинні терористичні угруповання.

Досвід міжнародної боротьби з тероризмом, зокрема у США, може бути корисним у розробленні власної української національної програми боротьби проти тероризму, посилення практичних дій проти тероризму, його знешкодження.

Україна активно розвиває міжнародний туризм, має численні представництва за кордоном, бере участь у миротворчих операціях під егідою ООН, ОБСЄ, НАТО, нарощує масштаби легітимної торгівлі зброєю, військовою технікою. Природно, що така широка міжнародна діяльність може неоднозначно сприйматися певними антиукраїнськими деструктивними силами, зацікавленими у приниженні міжнародного іміджу України.

Держава, її президент, уряд, парламент, засоби масової інформації з урахуванням міжнародного досвіду покликані вживати запобіжних заходів щодо попередження можливостей скоєння будь-яких деструктивних чи терористичних акцій, формувати в суспільстві політичну пильність, почуття впевненості у здатності держави забезпечувати спокій, мирне розв'язання суперечливих політичних та економічних проблем.

1. *Золотухин В.П.* Международный терроризм и новая концепция внутренней безопасности США / Золотухин В.П. // Новая и новейшая история. – 2004. – № 3. – С. 137–148.

2. *Гуржій О.А., Маслов В.П., Макаров В.Д.* Локальні війни та збройні конфлікти: історико-філософський аналіз: Монографія

/ Гуржій О.А., Маслов В.П., Макаров В.Д. – К.: Т-во “Знання” України, 2006. – 256 с.

3. *Годін В.П., Копильов С.А.* Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2000) / Годін В.П., Копильов С.А. – К.: Либідь, 2004. – 622 с.

4. *Ємельяненко А.П., Петюх В.М. та ін.* Конфліктологія: Навч. посіб. / Ємельяненко А.П., Петюх В.М. – К.: КНЕУ, 2005. – 325 с.

5. *Воробьев И.Н., Киселев В.А.* Вооруженный конфликт: борьба с диверсионно-террористической деятельностью противника / Воробьев И.Н., Киселев В.А. // Военная мысль. 2006 – № 1. – С. 34–40.

6. *Воробьев И.Н., Киселев В.А.* Противодиверсионная и противотеррористическая борьба // Военная мысль. –2006. – № 3. – С. 29–34.

7. *Иванов В.* Спецслужбы США консолидируются / Иванов В. // Незав. воен. обозр. – 2004. – 17–23 сентября. – С. 7.

8. *Кассис В.Б. Колосов А.С.* За фасадом разведок / Кассис В.Б. Колосов А.С. – М.: Известия, 1984. – 303 с.

9. *Малеванный В.* Аналитика – дело тонкое / Малеванный В. // Незав. воен. обозр. – 1997. – 17–23 октября. – С. 7.

10. *Матяш В.* ЦРУ устремляется в XXI век / Матяш В. // Независимое военное обозрение. – 1999. – 14–20 мая. – С. 7.

11. *Николаев Д. Суханов П.* Американская госбезопасность / Николаев Д. Суханов П. // Независимое военное обозрение. – 2002. – 21–27 июня. – С. 1–2.

12. *Токарівський Г.В.* Міжнародний тероризм: сучасний стан та перспективи протидії / Токарівський Г.В. // Стратегічна панорама. – 2003. – № 1. – С. 85–92.

© А.Луцьков, 2009

Надійшла до редколегії 8.02.2009.